

Ольга Жулинська-Яручик, Віктор Яручик (Луцьк)

ЛІТЕРАТУРНО-КРИТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ Ю. ЛОБОДОВСЬКОГО У ВАРШАВСЬКОМУ ЧАСОПИСІ «BIULETYN POLSKO-UKRAIŃSKI»

Репрезентація української літератури польському читачеві на сторінках «Biuletynu Polsko-Ukraińskiego» – лише частина, і, варто підкреслити, досить другорядна у проекті видання, контексті інтенцій видавців та їхніх спонсорів. Головними завданнями його редакції були завдання політичні – зняти напругу у польсько-українських відносинах усередині самого польського суспільства, досить проблемною меншиною якого у 30-х рр., після відновлення Польської Держави і входження до складу II Речі Посполитої частини українських етнічних територій, була українська меншина. І все ж треба віддати належне редакції часопису, яка у налагодженні польсько-українських відносин вважала за необхідне не обмежуватися питаннями поточної політики, а звернутися до ширшої та більш фундаментальної їх проблематики – української історії та культури, зокрема літератури, а отже, не тільки намагалася відкрити для поляків Україну й українську культуру, а й продемонструвати увагу та пошану до останніх.

Образ української літератури, творений на сторінках «Biuletynu Polsko-Ukraińskiego», охоплював і творчість найвидатніших українських письменників ХХ ст., тобто тогочасний літературний процес, де, звісно, слово частіше забирали літературні критики. Серед критиків «Biuletynu Polsko-Ukraińskiego» вирізняються два автори, які послідовно висвітлювали важливі явища українського письменства на сторінках варшавського часопису, з українського боку – це відомий український письменник, «як митець і мислитель – феноменальне явище в історії і ширше – європейської культури, один з класиків української літератури ХХ ст., великий поет української уенерівської еміграції»[2; 398] у Варшаві Євген Маланюк, а з польського – видатний польський поет, прозаїк, публіцист, літературний критик, перекладач Юзеф Лободовський.

У своєму дослідженні хочемо зосередити увагу на літературно-критичній діяльності польського поета, прозаїка, публіциста, літературного критика, перекладача Ю. Лободовського у польському часописі «Biuletyn Polsko-Ukraiński». На думку Л. Сірик, саме творчість Ю. Лободовського становить в історії польської літератури ХХ століття один із найцікавіших проявів зацікавлень польських письменників українською проблематикою в історичному та культурному аспектах [3; 366].

«Останній польський романтик», продовжувач традицій «української романтичної школи» – Ю. Лободовський особливо відчував генетичний зв'язок з Україною. Вона стала невід'ємною частиною його існування як творчої особистості. Найприкметнішою рисою поетичного стилю Ю. Лободовського стала міфологізація України в образі скіфської Еллади і в образах пізньої української історії над прірвами чергових катастроф, у гинучій красі, у романтичній пристрасі, де ледь-ледь даленіє мерехтєва надія [4; 387].

Основною темою в його творчості була ідея порозуміння і зближення між польським і українським народами. Своєю вітчизною Ю. Лободовський вважав як Україну, так і Польщу. Батько письменника був нащадком сполонізованого козацького роду. Цю думку він прищепив синові, передаючи не лише козакофільство, яке ототожнював з українофільством, але й ідею польсько-українського союзу. У 1917–1921 роках, коли сім'я майбутнього письменника жила на Кубані, малий Ю. Лободовський подружився з козаками, нащадками переселених Катериною II запорожців, пізнав їхню історію, звичаї, культуру, ментальність, вивчив українську мову. У 1922 році сім'я Ю. Лободовського повернулася до Любліна. Це місто на польсько-українському пограниччі сприяло поглибленню зацікавлень письменника українською проблематикою, було сприятливим місцем для особистого розвитку, тому що жило активним інтелектуальним життям, і чимало представників творчої інтелігенції реалізовувало себе на цьому польсько-українському пограниччі [3; 367].

Традиція боротьби за вільну Україну для Ю. Лободовського була пов'язана з ідеєю федерації, промованої Симоном Петлюрою та Юзефом Пілсудським. Письменник підтримував ідеї Петлюри і Пілсудського, захищав їхнє добре ім'я, присвятив їм кілька поетичних творів. Так, наприклад, у «*Biuletynie Polsko-Ukraińskim*» було поміщено поезію Ю. Лободовського «Дума про отамана Петлюру» [10; 453]. Незважаючи на поразки і розчарування, Лободовський залишився вірним собі та вибраній позиції [3; 369].

Письменник намагався шляхом відбудови культурної і духовної спільноти ламати стереотипи і будувати діалог між народами, яких єднала спільна історія і культура, але зантагонізували політичні впливи. Трибуною його поглядів і намірів відбудувати культурні зв'язки поляків і українців на основі універсальних і національних цінностей став часопис «*Biuletyn Polsko-Ukraiński*». Так само, як і Є. Маланюк, Ю. Лободовський нерідко підписував свої публіцистичні статті псевдонімами і криптонімами: Stefan Kuryło, J.Ł.

Польський публіцист, поет, перекладач, прозаїк Ю. Лободовський, аналізуючи молоду українську поезію на сторінках «*Biuletynu Polsko-Ukraińskiego*», зазначає у своїй статті, що найбільший український поет у Польщі Є. Маланюк перший торкнувся струн патріотичної поезії, але у нього ще досить часто звучать: «*wyrażne nuty rozpaczy i przygnębienia, patos hysterii, załamywanie rąk, inwektywy, jakże przypominające polskie romantyczne «Groby Agamemnona», działa cała aparatura jeremjaszowych lamentów*» [12; 269]. Ю. Лободовський не лише перекладав тексти українського поета-емігранта, а й був добре обізнаний з його творчістю і знав його особисто.

Ю. Лободовський познайомився з Є. Маланюком у 1936 році, останній раз поети зустрілися у Варшаві 1939 року. Ю. Лободовський вважав Є. Маланюка пророком української літератури: «*...zdobył się na własną wizję historiozoficzną i artystyczną Ukrainy... Jeśli bowiem wieszczowanie narodowi w romantycznym tego słowa znaczeniu polega na odkrywaniu mrocznego sensu dziejów, prostowaniu dróg przyszłości i poddawaniu bezlitosnej chłości «rubaszego czerepu», by wyzwolić z niego «duszę anielską», Małaniuk istotnie jest wieszczem. Bez cudzysłowu*» [15; 52]. Варто зазначити, що поезія Є. Маланюка була сталим об'єктом літературної критики часопису.

Досить часто з'являлися на сторінках тижневика переклади Ю. Лободовського віршів Н. Лівичкої-Холодної, Юрія Косача, О. Ольжича, майстерно був перекладений фрагмент драматичної поеми «Бояриня» [16; 347–348] Лесі Українки. Ю. Лободовський, передягаючи україномовну драматичну поему у польські шати, додає штрихи, які наближують її до польського читача, тобто до світу сприймача:

Stepan:

(wstaje, podając rękę Oksanie).

Już chodź, do domu ciebie zaprowadzę.

Patrz, słońce chyli się na zachód...

Oksana:

Chodźmy!

(Wspierając się na rękę Stepana, idzie do domu. Nie dochodząc do ganku zatrzymuje się i odwraca, patrząc na zachodzące słońce, które już znika za horyzontem).

Dobranoc słońce! – ty na zachód idziesz..

Zobaczysz Ukrainę – więc powitaj! [16; 348]

Ю. Лободовському вдалося дібрати такі слова і звороти, які відповідають духу цієї драматичної поеми, а також майстерно передати увесь біль і сум головної героїні за рідною землею.

У «*Biuletynie Polsko-Ukraińskim*» Ю. Лободовський відгукнувся позитивною рецензією на появу книжки Б. Крупницького «Гетьман Пилип Орлик (1672–1742)», виданої Українським Науковим Інститутом у Варшаві. У рецензії Ю. Лободовський зазначає, що постать гетьмана Пилипа Орлика належить до найцікавіших в історії України не лише з уваги на переломний період, в якому гетьман розвинув свою діяльність, а й з огляду на політичний напрямок, якого він їй надав.

Про саму книжку автор рецензії пише, що вона є поважною історичною монографією про життя і політичну діяльність людини, яка «*w perspektywie czasu wyrasta na wielkiego męża stanu i przenikliwego dyplomata*» [11; 245]. Орлик, підкреслює автор, перший зрозумів, що боротьба з

Росією повинна виникати передусім з волелюбних прагнень пригноблених народів, об'єднаних у спільному фронті, і протягом усього життя він докладав зусиль до його творення. Природного ж союзника України гетьман вбачав передусім у Польщі, слушно розуміючи, що польська держава, сама будучи у небезпеці, найбільше зацікавлена у подоланні такого ворога. У своїй статті Ю. Лободовський засуджує байдужість польських політиків до політичного полонофільства гетьмана і називає Орлика піонером прометеївської ідеї. Саме у виразному підкресленні цієї сторони діяльності українського гетьмана лежить велика цінність і незвичайна актуальність праці автора.

У кінці автор зазначає, що дана історична монографія містить велику кількість історичного та політичного матеріалу і є «nieocenionym przyczynkiem do poznania istoty imperializmu moskiewskiego, zawsze takiego samego, przed wiekami, jak dziś. Fakty i procesy historyczne w niej uwydatnione mają swoją jaskrawą i wciąż jeszcze aktualną wymowę» [11; 246].

Ю. Лободовський на сторінках «Biuletynu» представляв Україну як одну з основних складових європейської цивілізації. Він прагнув рятувати «історичну правду» України і тому подавав українське питання на основі наукових публікацій польських і українських авторів, підкреслюючи, що український народ прагне до суверенітету і незалежності, а також до союзу з Польщею.

К. Зеленко писав про Лободовського, що він: «є справді надзвичайною постаттю в історії польсько-українських взаємин, займає особливе, у наші часи дуже провідне місце в зусиллях обох народів до залагодження їхніх стосунків на засадах активної та творчої співпраці і справжнього порозуміння» [1].

Публікації Ю. Лободовського у «Biuletynie Polsko-Ukraińskim» розмаїті тематично: присвячені темам з української історії, політики, культури, етики, моралі. На увагу заслуговують його статті «Na rozdrożu kultur i cywilizacji» [6; 505–507], «Od Małorosji do Mitteleuropu» [7; 467], «W obliczu rozstrzygnięć» [9; 404], «Ukraina między Wschodem i Zachodem» [8; 333–335], «Historia stosowana» [5; 392–393], «Nieodpowiedzialne pomysły» [13; 486–487].

Літературно-критичні статті Ю. Лободовського написані більше рукою публіциста, аніж науковця. Проте містять багато сміливих і свіжих думок, рідкісної та цінної інформації. Аналізуючи умови розвитку української літератури, Лободовський у 1938 році писав на сторінках «Biuletynu»: «Warunki, w których rozwija się, pracuje i walczy współczesna literatura ukraińska, nie znajdują bodaj żadnego precedensu w dziejach kultury europejskiej» [12; 268–269].

Ю. Лободовський аналізує також причини, які вплинули на розвиток української літератури, та відзначає, що її виразною ознакою є волелюбна та патріотична спрямованість, прагнення до контактів з європейською культурою. «W głównym swoim nurcie literatura ukraińska usiłuje oderwać się i odgrodzić jak najmocniej od Wschodu, a nawiązać zerwane w wyniku sytuacji historycznej nici łączności z uniwersalną rzymską kulturą Zachodu» [12; 268]. І ця течія, підкреслює Ю. Лободовський, не є штучною, а органічно випливає з культурного ренесансу українізму, про це виразно свідчить факт існування подібних тенденцій і в Радянській Україні, де головним сподвижником її був М. Хвильовий. Істотою хвильовізму, який був нічим іншим, як амбітним планом культурної самостійності України, пише польський публіцист, було: «Programowe występowanie przeciw forytowanemu przez partję a płytko pojętemu socjologicznemu utylitaryzmowi świadome i celowe nawiązywanie do uniwersalistycznych źródeł europejskich, idące w parze z ambicją godnego i twórczego kontynuowania wspaniałej kultury europejskiej, wreszcie żądanie całkowitej derusyfikacji literatury ukraińskiej, „ucieczki od rosyjskiej literatury i jej stylów”» [12, 269].

Ще виразніше, на думку польського письменника, це явище виступає у молодій українській поезії. Ю. Лободовський вказує на такі ознаки молоді української поезії, як оптимізм, моральність, історизм, ідейність поезії та культ героїзму. Їй невідомі гамлетизм і трагізм розчарування. Вона заслуговує на увагу «tym większą, im więcej tłucze się w polskiej nieświadomości mylnych i na niczym nieopartych sądów, a raczej przesądów o istocie ukrainizmu. Zasluguje na uwagę, jako dowód, że naród ukraiński wkroczył już w okres decydującej walki o niezależności własnej kultury i jej świadomą europejskość» [12; 268–269].

Польський письменник пише про зміни, які відбулися у культурі у часи зіткнення польської течії з українською від польської романтичної поезії до сучасної прози. Наголошує, що інтенсивний внесок української тематики у польську романтичну літературу, а отже, і культуру, «nie tłumaczy się w żadnym wypadku wyłącznie właściwym wszystkim romantykom zainteresowaniem twórczością i tematyką ludową» [14; 214]. Для прикладу Ю. Лободовський бере твори Ю. Словацького, видатного представника «української школи» у польському романтизмі, та Тимка Падури, який був поляком, але писав українською. Він зазначає, що Україна Словацького, якої він, як слід, не знав, «nie była dla Polaków wspomnieniem wypędzonego dziedzica, ani ciekawostką dla przejeżdżającego turysty, ani elementem dekoracyjnym tylko» [14; 214]. Творчість Словацького була, без сумніву, художньою маніфестацією почуттів і відчуттів «автохтона», пов'язаного міцними зв'язками з землею, на якій жив і яку описував.

Про тритомний роман-епопею У. Самчука «Волинь» Ю. Лободовський зазначає, що має в пам'яті вереск нападів на все, що не хотіло піддатися терору антиукраїнських настанов більшої частини місцевого польського суспільства. Про сам роман «Волинь» У. Самчука він пише: «Smakuję jej zdrową czerstwość, jej moralną gospodarczą atmosferę i nie mogę nie myśleć o oktawach natchnionych poematów Słowackiego» [14; 214].

Ю. Лободовський розмірковує, чи не є справжньою поразкою те, що національному відродженню волинського села, яке так достеменно відтворене власне у книжках У. Самчука, поляки не зуміли протиставити нічого, окрім «krzykliwych rezolucji pieniaczy, zadufanych we własnym zaślepieniu, że nie widzimy niczego, co naszej wygodnej, a w skutkach katastrofalnej teoryjce o „tutejszości” chłopą ukraińskiego zaprzecza na każdym kroku, że urzędnik, adwokat czy lekarz z Łucka, czy Włodzimierza wie o własnym regionie właśnie tyle, co mu raczą donieść pisma typu „Wieczoru Warszawskiego”, lub „Słowa Narodowego”?!» [14; 214].

Польський письменник наголошує, що слід раз і назавжди зрозуміти, що процес національно-культурного розвитку, який від поезії Словацького дійшов до селянської епопеї Самчука, є органічним і глибоким процесом і легковажити його або говорити про його штучність не можна.

Цими заувагами і порівняннями польський письменник підводить до ідеї спільності польсько-українських культурних процесів, до яких можна так чи інакше пристосуватися, але не зауважити їх неможливо. Літературно-критична, публіцистична та перекладацька творчість Ю. Лободовського в «Biuletynie Polsko-Ukraińskim» доводить, що є контакти між двома народами та їхньою культурою і вони можуть бути плідними, якщо базуватимуться на фундаменті толеранції та взаєморозуміння.

Відділи літературної критики, як і все, що робили у «Biuletynie Polsko-Ukraińskim» редактори і автори, ці талановиті і цілеспрямовані люди, були позначені щирим прагненням до прогресу у польсько-українських взаєминах і самовідданою працею для досягнення цієї мети.

Отже, Ю. Лободовський, будучи відомою постаттю тогочасного польського літературного процесу, брав у ньому активну участь і власною художньою творчістю, і критичною діяльністю. Завдяки зусиллям польського поета, літературознавця і літературного критика був реалізований перший крок на шляху до популяризування у польському суспільстві української літератури.

Література:

1. Зеленко К. Ю. Лободовський // Українське слово. – Париж, 1973. – 6 травня.
2. Лисенко Н. До питання риторичної поетики Євгена Маланюка // Літературознавство. – Кн. II. – Київ, 2000. – С. 398–405.
3. Сірик Л. Лободовський і Україна // Київські полоністичні студії. Українсько-польські літературні контексти. – Т. IV. – Київ, 2003. – С. 365–384.
4. Шевченко С. Поезії Юзефа Лободовського на українську тематику в оригіналах і перекладах // Київські полоністичні студії. Українсько-польські літературні контексти. – Т. IV. – Київ, 2003. – С. 387–391.
5. Kuryłło S. Historia stosowana // Biuletyn Polsko-Ukraiński. – 1938. – № 36. – S. 392–393.
6. Kuryłło S. Na rozdorożu kultur i cywilizacji // Biuletyn Polsko-Ukraiński. – 1938. – № 47. – S. 505–507.
7. Kuryłło S. Od Małorosji do Mitteleuropy // Biuletyn Polsko-Ukraiński. – 1938. – № 43. – S. 467.

8. Kuryłło S. Ukraina między Wschodem i Zachodem // Biuletyn Polsko-Ukraiński. – 1938. – № 31. – S. 333–335.
9. Kuryłło S. W obliczu rozstrzygnięć // Biuletyn Polsko-Ukraiński. – 1938. – № 37. – S. 404.
10. Łobodowski J. Duma o Atamanie Pelurze // Biuletyn Polsko-Ukraiński. – 1937. – № 40(231). – S. 453.
11. Łobodowski J. Książka o hetmanie Orliku // Biuletyn Polsko-Ukraiński. – 1938. – № 23. – S. 245–246.
12. Łobodowski J. Młoda poezja ukraińska // Biuletyn Polsko-Ukraiński. – 1938. – № 25. – S. 268–269.
13. Łobodowski J. Nieodpowiedzialne pomysły // Biuletyn Polsko-Ukraiński. – 1937. – № 43. – S. 486–487.
14. Łobodowski J. Od Słowackiego do Samczuka // Biuletyn Polsko-Ukraiński. – 1938. – № 20. – S. 214.
15. Strassberger-Wehrhahn H. Jewhen Małaniuk w «Kulturze» // Tygiel Kultury. – 1999. – № 1–3. – S. 52.
16. Ukrainka Łesia. Bojarzyni. Fragment poematu dramatycznego / przeł. Józef Łobodowski // Biuletyn Polsko-Ukraiński. – 1938. – № 32. – S. 347–348.

Literary Critical Activity of Y. Lobodovsky in a Warsaw Periodical «Biuletyn Polsko-Ukraiński»

The article presents an analysis of the literary critical activity conducted by one of the well-known Polish writers of the XX century Y. Lobodowski in «Polish-Ukrainian Bulletin». The authors concentrate on the work of Y. Lobodowski in the periodical as the leading literature critic from Polish side. The important role which the «Bulletin» played in the old Polish-Ukrainian relations (the 30's of the XX century) is stressed in the paper.

Streszczenie

W rozprawie ukazano analizę działalności krytyczno-literackiej w «Biuletynie Polsko-Ukraińskim» jednego z największych polskich pisarzy XX wieku J. Łobodowskiego. Podkreślając ważną rolę, którą odgrywał «Biuletyn» w ówczesnych stosunkach polsko-ukraińskich (okres lat 30 XX wieku), autorka szczególną uwagę kładzie na działaniu J. Łobodowskiego w czasopiśmie, jako wiodącego krytyka literackiego ze strony polskiej w «Biuletynie Polsko-Ukraińskim».

Дарина Река (Київ)

ІНТЕРТЕКСТУАЛЬНІ ТА ІНТЕРСЕМІОТИЧНІ КОДИ ВІСЛАВИ ШИМБОРСЬКОЇ

Смисловим ядром світової культурної традиції є типове в культурі, що формує константи духовного життя, забезпечує можливість «жити згідно з моделлю, що перебуває поза владою людини, а саме згідно з архетипом» (Мірче Еліаде). У свою чергу представник французького структуралізму Цветан Тодоров називає архетип «формою без змісту» і говорить про те, що завдяки цьому він відкриває можливості певного заповнення цієї форми й певного типу сприйняття, архетип має внутрішню логіку свого розвитку й наслідування. Він може бути осмислений як «факт розуму», який будучи «апріорним перфектом» може «завжди вже» передбачатися в належності до певної культурної спільноти. Ці апіорі можна реконструювати, але не можна обминути, не випадково в теорії пізнання ця ідея називається «архетипним інтелектом». Архетипне виявляється передусім у тому, що події піднесені в ранг візрця повторюються. Як зазначав Гегель повторюваність закладена у природі речей, адже що частіше повторюється будь що, то краще воно засвоюється в культурі.

Один з найвпливовіших сучасних літературознавців Натан Фрай робить висновок, що творча індивідуальність письменника значною мірою реалізується в процесі обробки та